

Pospíšil, Ivo

Literární teorie z Ukrajiny

Opera Slavica. 2010, vol. 20, iss. 1, pp. 54-56

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117136>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

и романтической) провоцировать и одновременно привлекать наше внимание (вызывать совместное переживание) не утрачивает своего смысла и в наше время начала XXI-ого века. Именно поэтому, мне думается, монографию Антона Элиаша следует рекомендовать не только всем литературоведам и русистам, но также всем почитателям поэзии вообще, принимающим во внимание неоспоримый факт, что наследие романтической поэзии (в том числе, разумеется, и русской) нельзя изъять из сокровищницы мирового культурного наследства.

Олдржих Рихтерек

Literární teorie z Ukrajiny

Васьків, М. С.: Український роман 1920-х – початку 1930-х років Генерика й архітектоніка. Монографія. Кам'янець Подільський 2007.

Наливайко, Д.: Теорія літератури й компаративістика. Видавничий дім Кієво-Могилянська академія, Київ 2006.

Ukrajina, která se začala v kulturním, a tedy i literárním smyslu probouzet spíše ke konci 90. let minulého století, objevuje v literatuře a literární vědě jednak sféry dosud neexploatované, kde se poučuje především ze západoevropské a americké literární vědy a kritiky, jednak se vrací sama k sobě, k svým autochtonním ukrajinským nebo východoslovanským tradicím a především objevuje zapomenuté nebo potlačované jevy ve vlastním písemnictví. Ukazuje se, že v podstatě od časů evropské moderny v její rané fázi, tj. pro střední a východní Evropu na konci 19. a spíše na počátku 20. století, najdeme v ukrajinské literatuře i v její teoretické reflexi značné hodnoty.

Práce M. S. Vas'kiva o ukrajinském románu 20. a 30. let 20. století to dokládá mimo veškerou pochybnost. Je to období příznivé zejména politicky v tom smyslu, že si Ukrajinci včetně ukrajinských komunistů mysleli, že nastává doba svobodné Ukrajiny, a na počátku mohli mít i pravdu, neboť pluralita literárního vývoje tu byla ještě markantnější než v samotném Rusku s jeho literárními skupinami. Proto je autorův pohled na vývoj ukrajinského románu spojen hlavně s vývojem literárních směrů a jejich poetik. Ukrajinský román se ovšem začal vyvíjet už v 19. století, ale přece jen to byla spíše fáze učednická. Můžeme to srovnat třeba s vývojem české literatury: román tu nabírá dech dokonce až ve 30. letech 20. století, poezie vrcholí ve 20. a 30. letech. Román a jeho rozvoj předpokládá totiž patrně splnění jistých podmínek ve stavu společnosti, ale také samotné literatury, které byly v obou případech naplněny nadějami na samostatný národní vývoj nebo dokonce realitou samostatného státu. Předpokládá jistou poetologickou úroveň literatury jako celku, tedy i poezie a dramatu, neboť román, jak známo, parazituje na všem a bere si ze všeho. Pro počáteční fázi vývoje moderního ukrajinského románu bylo důležité spojení s ruskou klasikou, ale také s produkty evropského a později i amerického vývoje (Dos Passos) a samozřejmě nový materiál, jež přinesly události všech ruských revolucí s jejich osvobozujícím patosem i pro jiné národy, včetně Ukrajinců, ale také Židů. Na počátku stojí charkovská/charkivská a kyjevská/kyjivská románová škola reprezentovaná jmény jako V. Pidmohyl'nyj, M. Mohyl'janskyj, M. Ivčenko, J. Plužnyk, M. Chvyl'jovyj, M. Zerov, O. Slisarenko. Obrovské bohatství

románů, jejich poetiky (*asijská renesance*), tematické pestrosti zarazí toho, kdo o vývoji ukrajinské literatury tohoto období ví jen ze sovětských přehledů. V průběhu vývoje vpadá do ukrajinského románu experiment ruský a sovětský, ale také výboje moderního románu světového, jako byl „proud vědomí“ nebo existenciální polohy spjaté např. s F. Kafkou a také vliv různých modelů romantismu, jenž byl pro ukrajinskou literaturu typický a životadárný – ovšem kromě travestijní heroikomiky, která stála na samém počátku novodobého ukrajinského písemnictví (*Enejida* Ivana Kotljarevského). Autor jde vskutku ad fontes, aby ukázal vývojové nuance ukrajinského románu, např. působení grafiky (J. Olesič), opozici Kulyš/Ševčenko, tzv. futuristický román. Futurismus byl silný nejen v zemi svého vzniku a v Rusku, ale také v Polsku, Jugoslávii a Bulharsku; u nás se ztrácel v jiných směrech, ale je tu nepochybně v poezii S. K. Neumanna (*Nové zpěvy, Rudé zpěvy*), autora, který se od satanské podoby dekadence vyvinul až ke krajním polohám socialistického realismu (viz monografii F. Kautmana St. K. Neumann. *Člověk a dílo 1875-1917*. Praha 1966 – vznikala v ruské verzi za autorovy sovětské aspirantury v Moskvě). Speciálně se pak věnuje V. Pidmohylnému i jeho zásahům do teorie (spolu s M. Ivčenkem a M. Mohyljanským). Román v jeho historické dimenzi měl také tížnost vytvářet obsahové a tvarové projekty v protikladu k jiným: to je případ románu O. Sokolovského Бoryн v opozici k *Ohněm a mečem* H. Sienkiewiczze. Zvláště se pak Vas'kiv věnuje románům V. Zoryna a hlavně neblahým unifikačním spojením s nástupem J. V. Stalina a vznikem Svazu sovětských spisovatelů. Nicméně i v tomto období vznikají hodnoty v poetice románu uznávané, jako např. román S. Tudora *День отця Соїки* jako pozoruhodná syntéza tradic allochtonních a autochtonních, výrobní román a činí tu první kroky O. Hončar, jenž do vývoje ukrajinského románu výrazně zasáhl spíše později.

Autor napsal práci především literárněhistorickou, přehledovou, ale i poetologickou a v přesahu literárněteoretickou. Co zde chybí: je to především hlubší ponor do poetiky a vývoje vnitřního ustrojení ukrajinského románu zmíněného období a potom rozsáhlejší a systematické srovnávání; je tu tedy – nehledě na snahu – málo komparatistiky, málo genologie a také nedostatečné zření k románové teorii ve světě. Dílo sice je, jak uvedeno, monografie, ale fakticky to jsou relativně autonomní studie: tak je to děleno i graficky s literaturou za každým oddílem. Nicméně i tak je to dílo v jistém smyslu průkopnické, které má své místo v ukrajinistice na dlouhou dobu zajištěné.

Dmytro Nalyvajko se pustil do tématu ještě složitějšího, a to do teorie literatury a literární komparatistiky, vyzbrojen znalostí světových souvislostí. Snaží se zachytit a aplikovat některé novější pohledy, například imagologii, literární mytologii apod. Jinak je jeho monografie asi stejně koncipovaná jako předchozí práce o románu – tedy relativně samostatné studie. Kromě úvodních obecných kapitol o meziliterárnosti (Đurišin) tu najdeme hledání národních dominant literárního vývoje, studii o ukrajinsko-italských vztazích a problematice renesance v ukrajinské literatuře, ukrajinskou literaturu období baroka, světové téma Mazepe, dvě studie o Ševčenkovi z hlediska romantismu, nacionalismu a mytologických archetypů, je tu práce o epistemologii realismu a o naturalismu, o neoklasicích v sepětí s tradicí klasicismu. Kniha pozoruhodná, nasycená materiálem. Problematická místa přibližně stejná jako v práci o románu: nenajdeme tu nic o J. Polívkovi, jen stručně o jeho učiteli A. Veselovském, nic o učiteli Franka Wollmana Matiju Murkovi, poměrně dost o Wellkovi, nic o obou Wollmanech, nic o Jakobsonovi; nehledě na terminologii velmi málo o Đurišinovi (zde se ukazuje, jak jsou naše představy o koryfeích relativní – o linii polívkovsko-murkovsko-wollmanovské se přece jen ve světě ví, ale o některých jiných českých kompara-

tistech spíše eklektického a duchovědně psychologického ražení, jež jsou u nás v některých literárněvědně vládnoucích kruzích kultovně uctíváni – ani vidu ani slechu – ale víme, že je to jev obecný), o novějších jevech v literární komparatistice ve smyslu kulturologie, gender studies, areálových přístupů nemluvě: uvedená absentující jména jsou přece jen v knize speciálně věnované literární komparatistice nutná, ale i v literární teorii jako takové, nemluvě o desítkách jmen amerických a západoevropských, jež by se měly zhodnotit, jestliže má práce takový zevšeobecňující název. Nicméně se z knihy poměrně jasně dovidáme, co autor pokládá v dané oblasti za nejdůležitější: jsou to, pochopitelně, problémy vývoje ukrajinské literatury a její teoretické reflexe. Možná ona jistá uzavřenost nebo jen pootevřenost by se měla změnit: v českém prostoru jsme byli v minulých desetiletích svědky přímo adrace všeho cizího na úkor domácího: to není dobré (i dnes čtou naši studenti – pokud vůbec čtou – hlavně překladovou literaturu, nikoli českou; podobně je tomu na Slovensku, kde se z národní literatury občas neznají ani základní jména), ale přece jen to vede k světovější orientaci, k rychlejšímu zvládnutí toho, co tu dlouho v podstatě nefungovalo nebo fungovalo jen okrajově. Potom ostřeji vyniknou i vlastní hodnoty a najde se k nim cesta, přestane ona slepá adorace všeho cizího a naopak slepota k vlastním estetickým hodnotám, jimž dáme skutečný srovnávací smysl.

Obě knihy jsou tedy dobrým, i když ještě ne zcela jasným signálem o rozvoji ukrajinské literární vědy a objevování oblastí, bez nichž se světová moderní ukrajinjistika neobejde.

Ivo Pospišil

Mezi izolacionismem a univerzalizmem

Andruška, P.: Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2008, Knížnica Zošitov Katedry areálových kultúr zv. 4.

Komparatista a historik slovenské národnostní literatury Peter Andruška v posledních letech vydal sérii knižních titulů, v nichž rozpracovává téma zdánlivě stojící mimo hlavní proud studia korpusů národních literatur, avšak při bližším pohledu inspirativní jak metodologicky, tak materiálově, a přinášející podněty k přehodnocení vžitého chápání jednosměrného vztahu „centrum – periferie“. Krátce poté, co osobitým stylem s esejistickými prvky, aniž by rezignoval na odborně koncizní formulační jistotu, podal shrnutí své koncepce národnostní literatury (*Stredo európske literatúry II*, UKF Nitra 2008), obohatil tento syntetizující pohled o sérii analytických sond mapujících situaci slovenské národnostní literatury v dnešním Maďarsku v publikaci *Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska* (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2008, Knížnica Zošitov Katedry areálových kultúr zv. 4). Navazuje tím na své vlastní práce (mj. *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*, 1994, *Krajinská literatúra a kultúra*, 2003, *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*, 2005, *Dolnozemske podoby slovenskej kultúry*, 2007), v nichž podrobně sledoval historický vývoj slovenského osídlení maďarských regionů a literární i obecně kulturní souvislosti tohoto historického fenoménu, zejména vliv nejdůležitějších osobností slovenské národnostní literatury v Maďarsku na kontext většinové literatury (resp. kulturu domovské země) a na kontext literatury mateřské země.

Studie věnované jednotlivým tvůrcům a jejich dílům umožňují autorovi průnik reflexivních prvků, prozrazujících vysoký stupeň osobní zaujatosti analyzovanou problematikou.